

MATERIÁLY A DISKUSE

PAVOL PETRUS

**TVORIVÉ AKTIVITY FRANKA WOLLMANA V SÚČASNEJ
REZONANCI**

Abstrakt

Studie hodnotí uzavrení náročného vedeckého projektu (vydání rozsáhlého sběratelského fondu lidového vyprávění z meziválečného a čiastočne i poválečného Slovenska), jehož teoretickým a praktickým iniciátorem byl prof. Frank Wollman. Autor se na příkladech příspěvků ze sborníku *Slavista Frank Wollman v kontexte literatury a folklóru* pokouší zodpovědět otázku, jak se odrážejí Wollmanovy vědecké aktivity v současné folkloristice, literární komparatistice a slavistice.

Abstract

Frank Wollman's Creative Activities in Contemporary Resonance

The study evaluates the closure of an ambitious research project (publishing of an extensive folk tale collection of the interwar and postwar Slovakia), whose theoretical and practical initiator was prof. Frank Wollman. On the basis of the papers from the conference proceedings *Slavista Frank Wollman v kontexte literatury a folklóru* (The Slavist Frank Wollman in the Context of Literature and Folklore) the autor attempts to answer the question – how Wollman's scholarly activities are reflected in the present-day folklore, comparative and Slavonic Studies.

Klíčová slova

F. Wollman ■ lidová próza ■ dějiny sběru slovenské lidové prózy ■ slavistika ■ folkloristika ■ Wollmanova koncepcie literární komparatistiky ■ Wollmanovy slavismy a antislavismy

Key Words

F. Wollman ■ folk tale ■ history of Slovak folk tale collecting ■ slavistics ■ folkloristics ■ Wollman's conception of comparative literature ■ Wollman's Slavisms and Antislavisms

Trojzväzkové knižné vydanie *Slovenských ľudových rozprávok* vo vydavateľstve Slovenskej akadémie vied (I. 1993, II. 2001, III. 2004) znamená zavŕšenie rozsiahleho a náročného zberateľského vedeckého projektu, ktorého konceptuálnym iniciátorom v teoretickej i praktickej rovine bol jeden z najvýznamnejších európskych slavistov, profesor bratislavskej a brnenskej univerzity Frank Wollman (1888–1969). Ide o veľký zberateľský fond ľudového rozprávania opierajúci

sa o autentický materiál sémanticko-jazykových verzií z celého medzivojnového a parciálne aj povojnového Slovenska so spektrom modalít osobitných prístupov rozprávačov viažucich sa na špecifické ľudské situácie modifikované ich kultúrnou i životnou skúsenosťou. „Wollmanovský zber“ jedinečný vo svojom metodologickom i iakticitnom komplexe dotvára a v istom zmysle zatiaľ i završuje doterajšie aktivity a interpretačné úsilia slovenského ľudového rozprávania (P. Dobšinský, J. Francisci, J. L. Holuby, Š. Mišík, S. Czambel, ale aj J. Polívkov Súpis slovenských rozprávok z roku 1923–1931) a vďaka bádatelkám M. Kolečányiovej-Kosovej, B. Filovej (zostavovateľky knižného vydania) a najmä Vie-ry Gašparíkovej autorky dvojzväzkového knižného *Katalógu slovenskej ľudovej prózy* (1991, 1992) zmapujúceho v slovenčine i angličtine žánrovtypologickú paletu rozprávačského materiálu z aspektov klasifikačných medzinárodných katalogizačných identifikácií Antti Arneho-Stitha Thompsona (*The Types of the Folktale*) a v medzerovitých prípadoch i Juliana Krzyżanovského (*Polska bajka ludowa w ukladzie systematycznym*) a maďarských autoriek Ágnes Kovácsovej a Katalin Benedekovej (*A rátótiádák típusmutatója*) spôsobených synkretickou „neurčitou“ žánrového typu.

Rovnako možno v tejto súvislosti považovať Gašparíkovej monografiu *Slovenská ľudová próza a jej súčasné vývinové tendencie* (1986) za stimulatívnu vedeckú výpoveď s kontinuálnym pnutím od minulosti (tradícia) cez súčasnosť do náčrtkovo proponovanej budúcnosti.

Z príležitosti završenia wollmanovského projektu sa 31. 5. 2005 konala prezentácia spomínaného trojdielneho knižného vydania spojená s odborným seminárom. Jeho výsledky zhrnuli editorky Hana Hlôšková a Anna Zelenková v zborníku *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru* (Bratislava-Brno 2006) a doplnili ho samostatnou knižnou časťou zhrňujúcou v doteraz najkomplexnejšej podobe personálnu a predmetovú bibliografiu prác Franka Wollmana.

A. Zelenková v monograficky ladenom úvodnom portréte *Osobnosť a dielo Franka Wollmana* informatívne i axiologicky mapuje jeho životné a tvorivé aktivity, v závere načrtáva aj charakteristiku bibliografického súpisu, a to v rovine kvantitatívnej (obsahuje 800 jednotiek z rokov 1912–2006, z toho 430 jednotiek „novo doplnených“), ale aj kvalitatívnej. Treba osobitne vyzdvihnúť skutočnosť, že ide o anotovaný bibliografický heslár, že tieto anotácie vystihujú v syntetickej skratke axiologický rozmer textu, že sú pre bádateľa inštruktívne, podnetné, naviac autorka v bibliografii spracúva materiál i z doteraz opomínaných oblastí – súbor konkretizačných verzií v domácej a v istej miere i v zahraničnej tlači, súbor dramatických aktivít, textov, inscenačných medialít, komunikatívne reťazce v kontexte polemických i inšpiratívnych dosahov a provokujúcich aktualizáčných matric, takže svojou všestranne kvalifikovanou mobilitou oslovujú domácu i zahraničnú societu v rozhladnom poli slavistiky.

V samotnom zborníku *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru* sa objavili texty referátov S. Wollmana, M. Zelenku, V. Gašparíkovej, H. Hlôškovej, poľskej slavistiky D. Simonides, M. Václava i príspevky D. Kšicovej, I. Pospíšila, P. Koprdu, A. Satkeho doplnených fotodokumentačným materiálom.

lom, väčšinou z rodinného archívu F. Wollmana. Zaujímavé sú postrehy Wollmanovho syna z mikrohistórie otcovho zberateľského projektu i jeho realizátorov i problematika metamorfóznosti prirodzeného prostredia pre rozvoj ľudovej prózy („urbanizácia, migrácia i kultúrna a pseudokultúrna masáž masových médií“) v prevalencii s negatívnym dosahom. Jeho myšlienky v pozitívnejšom zmysle a konkrétnejšej žánrovej podobe rozvádza V. Gašparíková v štúdiu *Wollmanovské zberateľské akcie ľudovej prózy a vznik diela Slovenské ľudové rozprávky I.–III.* Knižné vydanie obsahuje s istými medzerami zápisy ľudového rozprávania z celého Slovenska (I. diel 191 zápisov zo stredného Slovenska, II. Zväzok 255 zápisov zo západného a III. Zväzok 138 textov z východného Slovenska) a zahrňuje všetky druhy a žánre ľudovej prózy. Výber zostavila B. Filová, vedecké hodnotenie je dielom V. Gašparíkovej. V štúdiu *Slovenská ľudová rozprávka v ľudovom podaní* (III, 591–736) popri charakteristike materiálu „zo žánrového a látkového hľadiska“ všíma si národnú špecifickosť a medzinárodný kontext, poetologický repertoár i komunikačný aspekt „s dôrazom na rozprávača, poslucháča a rozprávačskú príležitosť“. Vzácné sú porovnávacie komentáre autorky k jednotlivým rozprávkovým textom, ktoré i na pozadí Veselovského historickej poetiky zvyrazňujú antropologické i migračné zretele v historickom podloží žánru a jeho variantov. V. Gašparíková sa – i pričinením F. Wollmana – zaslúžila o to, že na Slovensku sa objavilo moderné vedecké vydanie rozprávkového materiálu.

Z moravského wollmanovského zberu sa zachovali len mizivé zlomky. Antonín Satke spomína v štúdiu *Nešťastné ukončení wollmanovských sběrů* len zachované „vyprávění Vincenta Žáčka“, ostatný materiál sa stratil alebo zničil. V skici *Zo spomienok na wollmanovské výskumy* oživuje Václav Melichar vlastné skúsenosti z konkrétnej výskumnej práce v teréne. Podobne Hana Hlôšková sprítomňuje v štúdiu *Frank Wollman – osobnosť folkloristiky na Univerzite Komenského* jeho iniciatívny zástož pri formulovaní koncepcie výskumného projektu i metodike jeho realizačných postupov. Veľmi citlivo, s hlbokým ľudským porozumením načrtáva Danuše Kšicová profilovú siluetu Franka Wollmana na brnianskej univerzite v jeho tvorivej pedagogickej a vedeckovýskumnej práci s osobitným zreteľom – na väčšinou zabúdanú a nedoceňovanú výchovu mladých vedeckých pracovníkov, v tomto konkrétnom prípade slavistov (*Setkávání*). Poľská slavistka Dorota Simonides v štúdiu *Europejski kontekst slowackich opowiadań ludowych* sa zamýšľa nad historickými funkčnými modifikáciami ľudovej slovesnosti, nad medzinárodným kontextom národných špecifických entít v reláciách stredoeurópskych i nad Wollmanovou teoretickou interpretáciou problematiky.

Ďalšie tri štúdie Miloša Zelenku *Komparatista Frank Wollman ve světle fenomenologických inspirací*, Iva Pospíšila *Slavismy a antislavismy za jara národů Franka Wollmana: analýzy a přesahy* i Pavla Koprdu *Frank Wollman očami ne-slavistu* identifikujú jeho autentický zástož v slavistickom bádání, jeho teoreticko-metodologickú priebojnosť v česko-slovenskej, ale aj širšie v európskej, resp. medzinárodnej slavistike, a to i s dosahom pre súčasnosť.

Miloš Zelenka v systémovo ucelenom náčrte invokuje spektrum husserlovsko-ingardenovských fenomenologických podnetov pre členov Pražského lingvistickeho krúžku (J. Mukařovský, R. Jakobson, F. Vodička, F. Wollman, R. Wellek) vždy s dôrazom na funkčnú osobitosť ich konkretizácie. U Wollmana v súvislosti s jeho „*srovnávacím strukturalismem*“ ako organickou a osobitou metódou jeho eidologickej koncepcie literatúry chápanej v jej ontologickej podstate a v dynamike časovovývinových dimenzií: „*Tvarové hledisko se musí kombinovat s postupem evolučním: trvání a transformace tvarů, konvergence a divergence slovesných forem se proměňuje v historickém čase,*“ dotvrdzuje autor. A v späťtosti so slovanským nadnárodným celkom dotvrdzuje: „*Slovanská slovesnost je autochtonním organickým systémem vyjevujícím se nejen ve svých konkrétních projevech – národních literaturách, ale i ve své ideální podstatě – eidosu, tj. ve svých tvarech a strukturách, které respektují imanenci ‚vnitřní formy‘, zároveň jejich geneze souvisí jak se subjektivitou etnicko-jazykových kritérií, tak s objektivitou kulturně-geografických činitelů.*“ Preto „*moderní literární historie by měla zkoumat nikoli uzavřené organismy národních literatur, leč jednotlivé tvary ve svých strukturních vztazích, tj. samohybnost struktur v diachronním rámci*“. Tým sa Wollmanovo poňatie líšilo od Mukařovského absolútneho chápania imanentného vývoja národnej literatúry „*jako relativně uzavřeného systému*“, čo viedlo k jeho rezervovanému postoju ku komparatistike, aj keď ich názory v chápaní „*tvarového aspektu jako ontologického základu struktury, která v procese konkretizace nabývá estetické funkce*“ (s. 35) súzneli. Týmto sa obaja odlišovali od Ingardenovho ponímania, ktoré estetickú funkciu diela videlo v jeho inherencii a nie ako výsledok intencionálnej predmetnej existencialite v komunikačnej procesnosti.

Ivo Pospíšil s porozumením i nadhľadne analyzuje v štúdiu *Slavismy a anti-slavismy za jara národů Franka Wollmana: analýzy a přesahy* súbory proslavistických i antislavistických teorém v priezore historických a geopolitických metamorfóz. Mocenské súvrstvie európskych národov na čele s Pruskom, Rakúsko-Uhorskom na jednej strane a cárskym Ruskom na strane druhej aktualizovalo problematiku slovanských národov, ich súdobú funkčnosť, perspektívy, vzájomné vzťahy, jednotiace úsilia. V teoreticko-politickom spektre sa rozporová kontextovosť v európskom priestore reflektovala v koncepcných moduloch pangermanizmus, panslavizmus, austroslavizmus. Wollman na základe rozsiahleho výskumného materiálu analyzuje rôznorodosť verzií panslavizmu, jeho historické modifikácie počínajúc kultúrnym úsilím o vzájomnosť (Šafárik, Kollár, Jungmann a i., jedným pólom svojej mesianistickej vízie i Mickiewicz) a končiac politickým panslavizmom zjednocujúcim na jednej strane slovanské národy pod egidou veľkých národov (Rusko, Poľsko) na druhej preferujúcej integračno-diferenciačný proces vytvárania jednoty na princípoch demokracie a slobody národov. V užšom priestore Rakúsko-Uhorskej monarchie obe tieto verzie oživali v roznej miere v teórii austroslavizmu. Politickú verziu panslavizmu zneužívajúco akcentovali vládnuce mocenské kruhy, označujúc každý národný pohyb slovanskej society za nepriateľský a nebezpečný.

Wollmanova rozsiahla monografia koncipovaná ako konfrontačno-polemická výpoveď sa vyznačuje bohatosťou a šírkou materiálu, jeho výklady sú antikonenčné, argumentačne podložené, i keď v artikulácii občas poznačené dobou vzniku.

Myšlienково zaujímavo a podnetne je koncipovaná štúdia Pavla Koprdu *Frank Wollman očami neslavistu*. Autor identifikuje kontexty wollmanovskej tvarovo-štruktúrnej teórie medziliterárnosti s premisami Paul Van Tieghema v diele *La littérature comparée*, s teoretickým modelom Ďurišinových medziliterárnych spoločenstiev, s Bakošovými štylisticko-slohovými fenoménmi v súhre medziliterárnych procesov (*Literárna história a historická poetika*) i Picchiovým prístupom „odstredivosti“ v slovanskom spoločenstve na osi časovej historickej vertikály v štúdiu *Pour une étude comparée slavo-romane de la formation des systèmes littéraires slaves* (1978). Podnetné je jeho zdôraznenie špecifických kvalít „recepčno-kreačného“ modelu, wollmanovského chápania polyvertikálnej periodizácie vývinových dimenzií svetovej literatúry, jeho harmonicko-disharmonická vyváženosť, typologická semióza sekvenciality jednotlivých období (aj keď v zúženom vide), simultánnosť prepojenia interných (národných) a externých (medziliterárnych javov) wollmanovská generálna literatúra (inherujúcich lotmanovské „preusporiadanie“, tj. obojstranné či mnohostranné obnovovanie organizmu, jeho „okcidentalizáciu“). Európsky a medziliterárny kontext v komplexe Wollmanovej tvarovo-štruktúrnej komparatívnej teórie umožňuje slovan-skú otázku chápať v organickom univerzálnejšom celku, zvyrazňujúc pritom afinitívnu stránku jej existencionalnej podstaty.

Záverom možno konštatovať, že rezonancia aktivít Franka Wollmana i jeho originálnych teoreticko-metodologických koncepcií a pojmoslovného inštrumentária je rovnako živá ako podnecujúca.

